

Vallis Sanctorum

Fejezetek a bakonybéli monostor ezeréves történetéből

Szerkesztette
Dénesi Tamás

Bakonybél – Pannonhalma
2020

A bakonybéli apátság alapításának évfordulója alkalmából
2019. május 18-án Bakonybélben rendezett konferencia előadásainak szerkesztett változata

A konferenciát előkészítő bizottság tagjai:
Boros Zoltán, Dénesi Tamás, Halmos Ábel OSB, Várszegi Asztrik OSB, Vásárhelyi Anzelm OSB

A konferenciát támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

A kötetet szerkesztette:
Dénesi Tamás

A szerkesztésben közreműködött:
Boros Zoltán és Takács Melinda

Az angol nyelvű összefoglalókat Tóta Péter Benedek,
valamint Baán Izsák OSB, F. Romhányi Beatrix, Nagy Szabolcs Balázs
és Vaderna Gábor készítette

A mutatókat Dénesi Katalin, Dénesi Tamás és Takács Melinda készítette

© Fényképek:
Tihanyi Bence és Bakos Ágnes
Belényesy Károly, Nagy Balázs, Nagy Szabolcs Balázs, Palatin Gergely OSB
és Isaac Ramana Carter

© Térképek:
F. Romhányi Beatrix

© A szerzők, 2020
© Bakonybéli Szent Maurícius Monostor, 2020
© Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, 2020

Kiadja
a Bakonybéli Szent Maurícius Monostor
és a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár

Tartalom

Hortobágyi T. Cirill OSB: Lectori salutem	9
I. A MONOSTOR KÖZÉPKORI TÖRTÉNETE	
Baán Izsák OSB: Szent Günter és a bakonybéli alapítás – tények és eszmények	11
Szovák Kornél: Bakonybél korai oklevelei	29
F. Romhányi Beatrix: A bakonybéli apátság birtokai és gazdasági szerepe a tatárjárás előtt	45
Belényesy Károly – Nagy Szabolcs Balázs: A bakonybéli Borostyán-kő régészeti kutatása. Árpád-kori remeteség vagy kegyhely nyomai a monostor szomszédságában?	59
Nagy Balázs: A tatárjárás korából származó éremlelet Bakonybélből	79
II. HAGYOMÁNY ÉS MEGÚJULÁS AZ ÚJKORBAN	
Dénesi Tamás: Szerzetesi élet a 18. századi Bakonybélben	87
Jakab Réka: Monostor és népe. Szerzetesi élet és pasztoráció a 19. századi Bakonybélben	133
Schilde René: „Bakonybél csendjében.” A monostor a 20. század első felében	167
Kisnémet Fülöp OSB: „Gratia supponit naturam. Kellenek a feltételek a mi részünkről is, hogy Isten kegyelme kifejthesse erejét.” A bakonybéli monostor 1945 és 1950 között	193
III. GAZDÁLKODÁS, MŰVELŐDÉS, SPIRITUALITÁS	
Terdik Szilveszter: A bakonybéli bencés templom felszerelése a II. József-kori felozlatás idején	215
Boros Zoltán: Gazdálkodás egy filiális apátságban a 19–20. században	239
Medgyesy S. Norbert: Történelemszemlélet, bölcsészgyakorlatok és kortárs művelődés a bakonybéli tanárképző főiskolán (1818–1848)	281
Vaderna Gábor: Athéneon. Guzmics Izidor bakonybéli apát műveltsége	313
Halmos Ábel OSB: Bakonybél: természet, Ige, megbékélés. A monostor éltető hagyományairól és küldetéséről	327
Képjegyzék	337
Személynévmutató	341
Földrajzinév-mutató	348
A kötet szerzői	353

Athéneon

Guzmics Izidor bakonybéli apát műveltsége*

A 19. század első évtizedeinek költészettörténete egy rendkívül kiterjedt és sokoldalú korpusz alapján írható le. Bár az irodalomtörténeti hagyomány mindössze néhány szövegben mélyedt el, s mindössze néhány szerzőt emelt ki, aki – Arany János szép szavával – „*az akkor előtérben álló iskolák egyikéhez sem szegődve, sőt úgy látszik, tudomást sem véve róluk, haladt a népszerű köznapiság széles, poros országútján*”,¹ szinte biztosan versekbe-költeményekben fog ütközni az, aki könyvtárak aprónyomtatványai között kezd kutakodni vagy levéltárak személyi fondjait mazsolázza. Ha valaki veszi magának a fáradságot – márpedig én ezt megtettem –,² hogy e mérhetetlen költészeti anyagban elmélyedjen, azt fogja tapasztalni, hogy a költészeti termés javát – ha a mennyiséget nézzük mindenképp – olyan alkalmi költemények teszik ki, amelyek a korabeli politikai elit reprezentációjához kötöttek (beiktatások, menyegzők, temetések, születésnapok vagy éppen az inszurrekció alkalmi) vagy egy lokális kisközösség alkalmi szórakoztatására születtek meg (ezt a verscsoportot hívja az irodalomtörténész szakma újabban közköltészetnek).³ Ugyanakkor már jelen vannak egy új típusú költészeti eszmény darabjai, ahol a költészet elsősorban az egyéni érzelmek kifejezésének médiuma egyfelől, s egy tágasabb, imaginált közösség vágyainak közvetítője másfelől. A kora újkori populáris irodalmi formákból nő ki ennek az új költészetnek az egyik nagy iránya: a kisközösségek alkalmi szórakozási formáiból egy individualista, inkább az affektusokat, egyéni érzelmeket és belső vágyakat megszólaltató, a magánkörben elhangzó, sőt belső hangokat kihallgató én-líra (amely szinte mindig egyes szám első személyben szólaltatja meg a lírát). A 18. század végén megjelenő új típusú líra másik nagy iránya a reprezentatív nyilvánosság formáinak átalakulása során jön létre: a modern bárdok már egy imaginált közösség kivételes tagjai, akik költészetük révén képesek közvetíteni társadalmi elvárásokat, politikai célokat, közösségi törekvéseket mind a hatalom birtokosai, mind felsőbb metafizikai hatalmak (Isten, természet vagy az absztrahált történelmi szükségszerűség), mind saját népük vagy nemzetük felé; a modern bárdok nemcsak hangot adnak, de maguk is politikailag aktív tagjai közösségüknek, akik tetteikkel és szavaikkal legitimálják igazukat; a modern bárdok olyan kiválasztottak tehát, akik személyükben képviselik egy-egy tágabb közösség sorsát.

* A szerző az „Irodalmi nyilvánosság a polgárosuló Nyugat-Magyarországon, 1770–1820” MTA Lendület-kutatócsoport tagja, kutatásait az MTA Bolyai János ösztöndíj támogatta.

¹ ARANY (1968), 158.

² Ld. VADERNA (2017).

³ A közköltészetéről ld. CSÖRSZ (2016).

A költészeti formák ezen átalakulása természetesen nem egyik pillanatról a másikra történt meg. A vonatkozó forrásokban egymást váltják a régi reprezentatív költészeti formák, a közköltészet viszonylag folytonos hagyománya és az új irodalmi megoldások. S ez az egymásmellettiség természetesen azt is jelenti, hogy e különböző formák és hagyományok keveredésre is képesek: egyazon alkotó életművében, sőt egyazon műalkotásban is különböző irányultságok élhetnek egymás mellett. Hogy miért történt meg e költészeti váltás, hogy mi generálta több száz éves költészeti hagyományok súlyának gyors csökkenését, erre több válasz létezik. Nem érdemes a tyúk és a tojás problémáján sokat elidőzni, hanem inkább tegyük egymás mellé néhány párhuzamos, egyenként is nagy horderejű, ám egymást csak erősítő-támogató folyamatot. A 18–19. század fordulóján alakul ki a nemzet modern fogalma, melynek értelmében egy közösség identitásának alapját egy folytonos történeti íven megképződő anyanyelvi kultúra adja. Ebben az időben alakul át a társadalmi nyilvánosság szerkezete: a hatalmat kinyilvánító és színre vivő politikai kommunikáció helyébe a publikumként összeálló polgárok kollektív információcseréje áll. A jelenség összefügg az írásbeliség egyre szélesebb körű társadalmi elterjedésével, melynek igen komoly következményei vannak az állami adminisztráció kiterjedésétől kezdve a napisajtó expanzióján át a kultúrához való hozzáférés jelentős átalakulásáig. S mindeme változások kéz a kézben járnak a nagy eszmetörténeti fordulattal is, melynek során az önnön határait folyamatosan kutató modern ember megszületik.⁴ Szűkebb témánkat tekintve, a vallás társadalmi szerepe is látványosan változott meg a korszakban: a harmincéves háború után egyre inkább individuális kérdéssé vált, s miközben soha nem veszítette el közösségét (egyházát), mintha az ún. felvilágosodás során defenzívába került volt intézményrendszere.⁵ II. József szerzetesrendeket feloszlató rendeletei ebből a nézőpontból (ha mégoly súlyos és fájdalmas, mégis) csak tünetei egy tágasabban értett átalakulási folyamatnak.⁶

A különböző keresztény felekezetek vallásos gyakorlata során születő vallásos költészetnek is viszonylag nagy hagyománya van, s ha ide számítjuk az egyházi szolgálatot vállalók verselési gyakorlatát is, akkor igen méretes korpuszhoz juthatunk. A költői praxis és az egyház szolgálatának szentelt élet közötti összefüggés nyilvánvaló, ha tekintetbe vesszük, hogy a költészet reprezentatív alkalmi többnyire olyan liminális rítusokhoz köthetők,⁷ melyeket egyházi személyek irányítottak és határoztak meg. Nem véletlen, hogy a 18. századi felsőbb szintű iskolai oktatásban oly nagy szerepet kaptak a költészeti stúdiumok: a helyi lelkészeknek bizonyos temetésekre önálló költeménnyel, gyászénekekkel is kellett készülniük a halotti beszéd mellett. S bár nem minden falusi pap volt képes a megfelelő rituális alkalmakra önálló költeménnyel fellépni (vagy legalábbis sokan nem mutatták meg képességeiket e téren), annyi mindenestre bárkitől elvárható volt, hogy a megfelelő prédikáció mellett ki tudja választani a költészeti repertoárból a megfelelő, alkalomhoz illő szöveget.

A költészeti gyakorlat szerves része volt a szerzetesi életformának is. Bár ennek mérése viszonylag nehéz, mivel a szerzetesek nem feltétlenül kívánták publikálni műveiket, mégis szembeötlő, hogy amikor a 18. század végén II. József feloszlatta a szerzetesrendeket, a proto-értelmiségi pályákon tájékozódni próbáló egykori szerzetesek mily nagy számban jelentkeztek költészeti alkotásokkal. Mindez összefügg persze azzal, hogy az új helyzetben az elbocsátott szerzeteseknek valamiképpen el kellett helyezkedni (világi papként vagy más állásban), ám az feltűnő, hogy az egyik ilyen lehetőségnek a költészeti gyakorlat kiterjesztése mutatkozott. Verseghy Ferenc például már a pálos rend feloszlata előtt is írt, utána viszont elképesztő termelésbe kezdett, ami nyilván összefüggött egy új értelmiségi szerep kialakításának kísérletével.⁸

⁴ A kérdés összefoglalása: VADERNA (2019).

⁵ A kérdéshez ld.: RIEDEL (2012).

⁶ Arról, hogy a felvilágosodás (vagy a különböző versengő felvilágosodások) eszmetörténeti folyamatainak milyen viszonya volt a vallás és egyház kérdéséhez, mind nemzetközi, mind magyar szintén heveny vita bontakozott ki. Ld. ISRAEL (2001); magyar viszonylatban MARGÓCSY (2007); SZILÁGYI (2009); BALÁZS (2013).

⁷ Az ún. átmeneti rítusokról ld. VAN GENNEP (2007).

⁸ Verseghyről ld.: *In memoriam Verseghy Ferenc 7.*

Hogy az egyháziak versíró gyakorlata, a nyilvánosság formáihoz való viszonyuk, illetve a növekvő számú, világi tematikájú költeményeikben megjelenő ismeretkritikai álláspontok szoros összefüggésben állnak a fentebb vázolt komplex eszme- és társadalomtörténeti trendekkel, mindezek után nem meglepő állítás. Ugyanakkor azt is érdemes megjegyezni és tekintetbe venni, hogy egy efféle kutatásnak komoly korlátai is vannak: maradvra a Verseghy-példánál, nem tudjuk, hogy ő mennyire volt tipikus tagja rendjének (feltehetően nem volt az), s atipikussága vajon miben is érhető tetten (hogyan írt verset? amit leírt a verseiben? hogyan publikált?). Másképp fogalmazva: a hosszabb időtávon lezajló eszmetörténeti fordulatok lokális szinten történő megértéséhez nem biztos, hogy elegendő lesz annak kimutatása, hogy melyik egyházi személy vagy felekezet szerette jobban Immanuel Kantot vagy Jean Jacques Rousseau-t, s melyik kevésbé.⁹

A szerzetesek körében meglévő költészeti gyakorlat persze más irányból is megközelíthető. A 18. század végén (a feloszlítások árnyékában) azoknak a rendeknek is újra kellett gondolniuk szerepüket, amelyeket végül a 19. század elejére visszaállítottak. A lassan erjedő eszmetörténeti folyamatok itt inkább fortyogó üstnek tűnnek. Az utóbbi években a szerzetesrendek és a felvilágosodás kapcsolatát új keletű érdeklődés kíséri. Az ún. „katolikus felvilágosodás” kapcsán a kutatók egy része kilépett abból a kérdéskörből, hogy milyen eszmetörténeti hatások érték ekkor az egyházi gondolkodókat (Muratori? pietizmus?), s hogy az egyház mely tagjai bizonyultak haladóbbnak másoknál. Ezek a kutatások inkább társadalomtörténeti mélyfúrásokat végeznek, s a szerzetesi életforma felől kísérik meg megérteni azt, hogy az egymás után érkező eszmetörténeti kihívások közül egy-egy konkrét közösség miért így vagy úgy döntött. Ulrich Lehnernek a bencés felvilágosodásról írott könyve ezen irányban olyan mesterműve, amely utat mutatott bizonyos kutatási lehetőségek felé. Lehner olyan kérdéseket tekint át, mint hogy miként viszonyultak a 18. századi szerzetesek a pénzhez vagy egyéb luxusjavakhoz (például a kávéhoz), vagy miként tettek kísérletet arra, hogy életformájukban kövessék a modern trendeket (hogyan váljanak a saját koruk katolikus „vagányává”). Lehner számára tehát a maurinus kongregációból induló reformerhullám közép-európai hatástörténete egyfelől „alulról” elbeszélhető (konkrét szerzetesi közösségek konkrét társadalmi gyakorlatainak analízise révén), másfelől ebből a választott látószögéből az is következik, hogy a különböző eszmék megjelenése az egyháziak gondolkodásában anélkül válhatott differenciálttá (akár egyazon kisközösségen belül is), hogy fel kellett volna osztanunk a történelem ágenseit haladó és maradi csoportokra.¹⁰

Jelen tanulmány főhőse, Guzmics Izidor bencés szerzetes¹¹ 1785. május 2-án született László keresztnévvel a Vas vármegyei vámoscsaládi malomban egy molnár egyetlen fiaként.¹² Hamarosan árvaságra jutott, nagybátyja, Budai József szentgyörgyvölgyi plébános nevelte fel. A gimnáziumot Kőszegen, Szombathelyen és Sopronban végezte, megtanult németül és latinul, 1805-ben lépett a bencés rendbe, melyet 1806-ban el is hagyott, előbb gazdaságnak, majd újból felvette tanulmányai fonalát, előbb Pannonhalmán hallgatott bölcseletet (itt tanult meg görögül), majd Győrött fizikát. 1808. szeptember 14-én tette le szerzetesi fogadalmát, a következő évben Győrött tanított, majd ismét Pannonhalmán tanult tovább. 1812-ben a pesti papneveldebe került (egyike volt azoknak a kispapoknak, akik

⁹ Az egyháziak felvilágosodáskritikájához: LUKÁCSI (2013).

¹⁰ LEHNER (2013).

¹¹ Életről az információk a következő helyekről származnak: 1. Guzmics 1834-ben küldte el önéletrajzát a Magyar Tudós Társaságnak: Önéletrajzi adatok Guzmics Izidortól, Magyar Tudományos Akadémia, Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár, Történelm. 2r 11. sz.; 2. ZOLTVÁNY (1884); 3. PRT IX. 127–143.

¹² A születési helyét a településnevek rokonsága (Jánosfa és Répcejánosfa) miatt Zoltvány Irén Sopron vármegyébe lokalizálta: ZOLTVÁNY (1884), 13. Tévedése hosszabb távon öröklődött. Azonban nemcsak a születési hely, de az időpont is okozhat némi zavart. Maga Guzmics adta meg 1786. április 7-ét születési dátumának, holott a fennmaradt anyakönyvi bejegyzés egy szűk évvel korábbi adatot mutat (az anyakönyv regisztráció után érhető el a www.familysearch.org oldalon – köszönöm Mihalik Béla Vilmosnak, hogy az adatra felhívta a figyelmemet). Hogy Guzmics tudatosan fiatalította magát vagy maga sem rendelkezett pontos információkkal saját születésnapjáról – ma már eldönthetetlen.

1. kép. Barabás Miklós: Guzmics Izidor arcképe, 1836

Berzsenyi Dániel 1813-as verseskötetét finanszírozták). Ekkor már író: ír regényt, vígjátékot, lexikoncikkeket. 1815. augusztus 23-án szentelték áldozópappá. Visszatért Pannonhalmára, ahol a teológia tanára lett. 1829-ben a pesti egyetem hittudományi karának teológiai doktora, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság (az akadémia) tagja. Hatalmas irodalmi kapcsolatrendszerrel rendelkezett, Kazinczy benső barátja,¹³ Theokritosz és Szophoklész fordítója.¹⁴ A pannonhalmi bencések nagy ígérete, két összekapcsolódó teológia (egy apologetika és egy dogmatika) szerzőjeként szakágának talán legnagyobb tekintélye.¹⁵ 1829-ben Novák Krizosztom pannonhalmi főapát utódjának jelölték, ám nem őt (és nem is az esélyesnek

¹³ Levelezésüket ld.: *Guzmics Izidor és Kazinczy Ferencz közti levelezés*.

¹⁴ THEOKRITOSZ (1824); SZOPHOKLESZ (1840).

¹⁵ GUZMICS (1828a); GUZMICS (1828b).

tartott Rimely Mihályt), hanem Kovács Tamást nevezte ki az uralkodó főapátnak. A kettejük közti esetleges konfliktust végül azzal kerülték el, hogy Guzmics bakonybéli apáttá nevezte ki 1832-ben, ahol 1839-es haláláig tevékenykedett. (Rimely a kőszegi rendház igazgatója lett, s csak 12 év után főapát.)¹⁶

Guzmics szépíróként igen gazdag és változatos pályát tudhat magáénak. Mégis sejthető, hogy ő azon szerzetes-írók sorát gyarapítja, akik számára az irodalmi önkifejezés inkább volt életgyakorlat, mint hivatás. Ez alatt azt kell érteni, hogy bár az írásban való önkifejezés Guzmics számára feltehetően egész életében elementárisan fontos lehetett, azonban csak néhány olyan alkalommal lépett a nyilvánosság elé, amikor íráskészsége valamilyen értelemben segítette artikulálni véleményét saját magának, rendjének vagy tudós közösségének. Papnövendékként írt prózában egy ősmagyar kori regét,¹⁷ Horváth Pál tihanyi apáttá és Taucher Ágoston bakonybéli apáttá történő kinevezését költeményben ünnepelte.¹⁸ Ez utóbbi 1817-es versek voltak első költészeti publikációi. A beiktatási laudáció nem volt idegen tőle: 1828-ban gróf Pálffy Fidél Pozsony vármegyei főispáni beiktatását,¹⁹ 1830-ban Kovács Tamás pannonhalmi főapáti beiktatását verselte meg,²⁰ 1830-ban ismét Horváth Pál tihanyi apát előtt tisztelgett (ezúttal ötvenéves áldozópapi tevékenységet ünneplendő).²¹ 1837-ben Sztankovics János bozoni választott püspök a győri káptalanból a váciba költözött át, s a búcsúverset a győriek nevében Guzmics szerezte.²² 1838-ban Kopácsy József esztergomi érsek előtt tisztelgett a *Vallási és Egyházi Tár* nevében.²³ Ezek csak az önállóan kinyomtatott költeményei. Az 1820-as években Guzmics élénk levelezésbe kezdett Kazinczy Ferencsel és más irodalmárokkal, illetve ezzel egy időben számos folyóiratban publikálni kezdett. Bár csak néhány verse ismert (szonettek a természethez és episztolák íróbarátokhoz), s mindössze néhány drámát írt,²⁴ Guzmics irodalmi tevékenységét kiterjedt levelezése önmagában is megalapozhatta. Ebben az időben fordította le Theokritosz műveit görögből, s ugyanekkor indította el és határozta meg a korszak legnagyobb egyházpolitikai vitáját, amely a különböző keresztény felekezetek közötti unió esélyeit taglalta.²⁵ Az 1820-as évek végén jelent meg Guzmics két teológiai összefoglalója (az imént már említettem őket), ekkor lett egyetemi tanár, a Tudós Társaság alapszabályait kidolgozó testület, majd a Társaság alapító tagja. A bencés közösségen belül Novák Krizosztom bizalmi emberének számított, a főapátot nemcsak a Tudós Társaság ülésein, de az 1825/1827-es diétán is ő helyettesítette (s az ekkor írt naplója a politikatörténet elsőrendű forrása).²⁶

Amikor Novák meghalt, s nem Guzmics nyerte el a főapáti tisztséget, gyorsan megbékélt az új helyzettel (bár azt nyilván nem tudjuk, hogy személyesen miként érintette ez). Láttuk, hogy Kovács beiktatására is ő írta a verset, s erre az alkalomra szerzett egy epylliont, egy kiséposzt is a pannonhalmi bencések történetéről, *Pannonia századjai* címmel. Mindenesetre Guzmics irodalmi lendülete ekkor megtört (még későbből az Oidipusz király egy fordítása, illetve egy irodalmi antológia kiadása fűződik a nevéhez),²⁷ s egyházpolitikai tevékenysége is irányt váltott. 1832-től bakonybéli apát lett, s ekkor indította el a *Vallási és Egyházi Tár*at, amely a korabeli

¹⁶ Ld. PRT VI. A. 59–62.

¹⁷ [GUZMICS] (1814).

¹⁸ [GUZMICS] (1817).

¹⁹ [GUZMICS] (1828c).

²⁰ GUZMICS (1830a). Szintén erre az alkalomra írta rendtörténeti epyllionát: GUZMICS (1830b).

²¹ [GUZMICS] (1828d).

²² [GUZMICS] (1838).

²³ [GUZMICS] (1839).

²⁴ Verseket, drámát és elbeszéléseket publikált a következő folyóiratokban: *Szépliteraturai Ajándék* (1821–1825); *Hasznos Multságok* (1821, 1824, 1826, 1829); *Aurora* (1823, 1826–27); *Felsőmagyarországi Málnerva* (1825–27, 1831); *Urania* (1828–1834); *Regélő* (1833–34, 1837); *Athenaeum* (1838, 1840); *Budapesti Árvizkönyv* (1840). Önállóan publikált drámája: GUZMICS (1829).

²⁵ [GUZMICS] (1822a); [GUZMICS] (1822b); GUZMICS (1824); GUZMICS (1826).

²⁶ Ld. *Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez*.

²⁷ Előbbi már idéztük, az utóbbi: *Költészi képek*.

katolikus teológiai irodalom legfontosabb folyóiratává vált.²⁸ A teológiatanári karrier lassú feladása, az irodalmi ambíciók leépítése akár visszalépésnek is tűnhet, ugyanakkor Guzmics megkérdőjelezhetetlen egyházi tekintély, a Tudós Társaság aktív tagja, aki éppen útjára indította a magyar katolicizmus modernizálásának egyik legfontosabb fórumát.

Guzmics pályája természetesen az egyéni ambíciók felől is megragadható: szerzetes, költő, teológus – politikus és egyházpolitikus, a közéleti viták során számos alkalommal feltűnő figura. Aktivitása és annak irányváltásai némiképp összefügg a korabeli bencés politikával és a bencés közösség identitáskeresésével is. A pannonhalmi bencések *nullius* jogukat már Mária Terézia alatt elveszítették, ám különállásuk sok tekintetben mégis megmaradt.²⁹ A rend újraalapítása³⁰ idején igen fontos kérdés volt, hogy miként lehet a bencések önállóságát biztosítani. Amikor 1802-ben a szerzetesrend újból elkezdte működését, komoly kihívásoknak kellett eleget tennie: „1. a főapát köteles gondoskodni az elkülönített egyházkerület lelkészeiről, 2. a nagyszombati, pozsonyi, soproni, kőszegi, győri, komáromi, esztergomi, székesfehérvári, pécsi gimnáziumokat és a pápai grammatikai osztályokat alkalmas tanárokkal ellátni, úgy, hogy szolgálatukból különösen Sopronban a hívő nép is nyerhessen lelki hasznot, 3. fokozatosan annyi rendtagot tartson, hogy a fő- és fiók-apátságokban az istentiszteletet illően végezzék. 4. Hogy mindenütt szerzeteshez illő módon élhessenek, gondoskodik a király szükséges rendházakról és templomokról, amelyek a legtöbb helyen más szerzet rendházai voltak. 5. A rend gimnáziumaiban a főigazgatók csak mérsékelt felügyeletet gyakorolhatnak és csak azt ellenőrizhetik, hogy megfelel-e a tanítás a megszabott tantervnek. 6. A főapát gondoskodik a rend új hivatásának megfelelő nevelésről a rendtagoknál. 7. Más terhe nem lesz a rendnek. 8. Amint a főapátot ez alkalommal már kinevezte a király, úgy föntartja magának és utódainak, Magyarország törvényes királyainak a főapát kinevezésének a jogát, de megengedi, hogy a pannonhalmi konvent három jelöltet terjesszen a főség elé. Tihanyba, Bakonybélbe, Dömölkre a konvent tanácsával a főapát nevezhet ki apátot, de ez csak a királyi megerősítéssel foglalhatja el a javadalmat.”³¹ Mindehhez hozzátartozik, hogy a főapát megtarthatta a Márai Teréziától elnyert „reverendus” címet, de az apátság *nullius* jogát csak ideiglenesen nyerték vissza.³² Így vett részt Novák az 1822-es nemzeti zsinaton, s így lehetett tagja (bár személyesen már elmenni nem tudott) a diéta felső táblájának és a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának. Ennek az egyházpolitikai különállásnak az volt a következménye, hogy a veszprémi püspök rendre bele kívánt avatkozni a bencések tevékenységébe, hiszen a bencések által ellátott terület bőven benyúlt több egyházmegye területére is. S ennek szoros következménye volt az is, hogy a bencés rend a korábnál határozottabban hangsúlyozta tudós és patrióta mivoltát.

Guzmics pályája ebben a kontextusban nemcsak egy tehetséges bencés önmegvalósításának története, hanem rendjének politikai törekvéseihez is illeszkedik. Ezért van hát, hogy egy bencés önálló teológiai műveket alkot meg (melyek nyilván tankönyvként is szolgálnak). A nemzeti zsinat – amúgy soha meg nem valósuló – magyar katolikus törekvéseihez képest Guzmics ezért is alakított ki sajátosan egyedi hozzáállást az unió kérdéséhez. (Nem véletlen, hogy katolikusok is vitatták nézeteit.)³³ Nem lényegtelen körülmény, hogy éppen egy bencés szerzetes az, aki a magyar katolicizmuson belül a felekezetek közötti újraegyesítés ügyét képviselte, méghozzá olyan filozófiai műveltség birtokában, mellyel aligha rendelkezett más ebben a korban. A bencések korabeli intézményrendszerbe való beépülése és jelenléte szintén szisztematikusan tűnik. Ilyen intézménynek számítanak az irodalmi és tudományos folyóiratok (ahol Guzmics rendszeresen publikált), a Magyar Tudós Társaság (melynek alapító tagja volt), a modernizálódó és nemzetivé váló egyetem (melynek teológiaprofesszora lett).

²⁸ A folyóirat értékeléséhez ld. FEHÉR (2003).

²⁹ FAZEKAS (1996); PRT V. 88–103.

³⁰ PRT VI. A. 8–28.

³¹ HORVÁTH (1915), 125–126.

³² PRT VI.A. 168. skk.

³³ PI. ÁGOSTON (1823).

De miben is áll az a filozófiai alap, ahonnét Guzmics változatos megszólalásai értelmezhetőek volnának? Kezdjük egy idézettel a *Vallási és Egyházi Tár* bevezetéséből: „Minden religiónak három idealja vagyon: az Igaz, Jó és Szép; s azért minden religionak van philosophiája, moralja és poézisze, jobban, ästhetikája. Az első az észé, második az akaraté, harmadik a szívé. Ott az alap, itt a csin és kellem; közepett a kettőnek koronája, az erőny.”³⁴ Ez a rövid idézet mutatja, hogy Guzmics gondolkodásában az erények szoros kapcsolatban, mintegy rendszerszerűen állnak össze. Amikor a különböző felekezetek közötti összefüggésekre kérdez rá, pontosabban arra, hogy mi az, ami minden vallásban közös, akkor a filozófia és a morál mellé az esztétikát helyezi. A szépről való gondolkodás kiemelt helye pedig egy olyan gondolkodáshoz vezet el, ahol az emberi megismerésig a kultúrán és az esztétikai érzékelésen keresztül vezet út. Az angolszász felvilágosodás azon gondolata, hogy a szépen és a szépről való társalkodás nemcsak az egyén elméjét csiszolja, hanem a társadalmak is a kultúra világra való kiterjesztése útján civilizálódnak, egész Európában igen népszerű volt.³⁵ Guzmics esetében figyelemre méltó, hogy ez a civilizációs elbeszélés mily mélyen hatotta át gondolkodását: nemcsak a költészetet, kultúrát vagy a tudományt helyezte el ebben az értelmezési keretben, de még teológiai gondolkodását is ehhez igazította.

Nem véletlen hát, hogy a némi üresedés után a bakonybéli apáti posztot betöltő Guzmics az új helyzetben is ebbe az irányba indult el: Bakonybélben bencés növendékképzőt indított el.³⁶ A fiatal Beély Fidélt vette maga mellé társul, aki tanítványa volt, s tehetségéhez nem fért kétség (utóbb jelentős neveléseméleti szakemberré vált). A kolostor belső tereit Guzmics szisztematikusan átalakította, angolkertet épített (azaz olyan mesterséges tájképi környezetet hozott létre, ahol a természet spontaneitása segíthette a szubjektum önmagában való elmerülését, önanalízisét),³⁷ a főépület modernizációja során nemcsak nagyobb ablakokat szereltetett (azaz a bezártság felől a szerzetesi élet világra való nyitottságát építészetiileg is kifejezette), nemcsak fürdőszobával látta el az épületet (azaz szerzetesi élet részévé tette a modern higiéniai szokásokat), de például viszonylag gazdag könyvtárat és biliárdaszobát is kialakított.³⁸ Ha valaki összenézi e változásokat mindazzal, amit Lehner már emlegetett könyvében leírt a 18. század végi osztrák bencésekről, látszanak az összefüggések: Guzmics a körülmények modernizálását összekapcsolta a tér olyan átszervezésével, ami megnyitotta a közösség találkozási alkalmait.³⁹ Így került a korabeli kaszinók berendezési tárgya, a biliárdasztal egy szerzetesi közösség társasági terébe: valószínűleg nem maga a játék volt itt az érdekes, hanem inkább az, hogy alkalmat teremthet arra, hogy a találkozás során a felek eszmét cseréljenek. (Ma már furcsa, de a biliárd a korban az önfeledt társalgás kiprovokálásának is eszköze.) S a társalgás pedig arra szolgált, hogy ezáltal a tanárok és növendékek elméje csiszoltabbá váljék, a nézetek ütköztetése magától értetődően vezethet el a gondolatok letisztulásához.

Guzmics emellett egy másik politikai nyelvet is beszélt: a patriotizmus szótárát használta.⁴⁰ Itt a korabeli rendi nacionalizmusra utalok, mely épp ebben az időszakban alakult át némiképp egy modernebb nemzetfogalom irányába. Guzmics vonatkozó nézeteit diétai tevékenységén is lehetne mérni. Bakonybéli apátként alsótáblai részvételt is nyert, diétai szereplése azonban meglehetősen rövidre sikeredett: az 1832. december 12-én kezdett üléseket csak 1833 februárjáig látogatta, majd hazautazott, s csak akkor tért vissza (1834. április 9-től június 3-ig), amikor a diéta egyházpolitikai ügyeket tárgyalt, s ott is kizárólag a bencés érdekeket képviselte (például a főapátság szentszéki hatósága mellett érvelt).⁴¹ Ilyenformán nem tudjuk pontosan, hogy Guzmics miként vélekedett kora politikai valóságáról, s nem fejtett ki olyan erőteljes

³⁴ GUZMICS (1832), IV.

³⁵ KLEIN (1994).

³⁶ Ennek elveiről ld. Medgyesy S. Norbert tanulmányát kötetünkben.

³⁷ PRT IX. 135.

³⁸ PRT IX. 136.

³⁹ LEHNER (2013), 25–53.

⁴⁰ A következőkhöz adalékuul szolgál Guzmics apáti naplója: GUZMICS (1903).

⁴¹ ZOLTVÁNY (1884), 311–321; PRT IX. 134–135.

politikai aktivitást, mint utódja, Sárkány Miklós.⁴² Ha konkrét politikai ügyekben rejtve is maradt Guzmics álláspontja, s még annyi sem rekonstruálható biztonsággal, hogy a reformellenzék törekvései egyáltalán megérintették-e gondolkodását, mégis lehetséges körvonalazni, hogy miként gondolkodott a politikai képviselőlehetőségeiről. A fentiek után talán nem meglepő, hogy ezt is esztétikailag ragadta meg, s itt is követte a művelődés csiszoltságra irányuló koncepcióját.

Guzmics költészetében a beszédmódok e váltása is megfigyelhető. A 18. században meg erősödő patrióta költészet, melyet én másutt bárdköltészetnek neveztem, a rendi reprezentációs költészetből nőtt ki.⁴³ Voltaképpen ahhoz képest egy perspektívaváltás történik: e versek immár nem egy rendi alkalomhoz kötöttek születnek meg, hanem valamilyen tágabb közösség perspektívájából szólnak. A bárd a nemzet dalnoka, aki ha alkalomról ír, akkor is a nemzet egészét szólítja meg: ő képviseli azt a tágabb közösséget, amelynek aktív tagja; nemzete a bárd szava által is halhatatlanságot nyerhet, miképpen mindörökké fenn fogja tartani a bárd emlékezetét. Láttuk, hogy Guzmics írt a rendi költészet laudációs műfajaiban, ám amikor úgy adódott, képesnek bizonyult a bárdköltészetben belül is megszólalni.

Ehhez is nézzünk egy példát. A Magyar Tudós Társaság indulása alkalmából adta ki *Magyar Athenéon* című költeményét, amely Pindaroszt imitálva öt rövid verset tartalmaz.⁴⁴ 1830. november 23-án számolt be Kazinczy Ferencnek hamarosan megjelenő költeményéről: „*Én ezen új Epocháját nemzeti erőlkedésünknek egy Magyar Atheneon című Pindariconban ének-lém előre meg öt Énekben; de csak most nyomatik Posonyban. Énekeim: 1) a Nemzethez; 2) Ferencz, 3) Ferdinand Királyainkhoz, 4) Nádorunkhoz, 5) Fundatorainkhoz; egészen hellen szellemben.*”⁴⁵ Panaszkodik, hogy a cenzor egész szakaszokat törölt, a megjelenés után pedig arról, hogy néhány sora hibásan lett szedve.⁴⁶

A pindaroszi mottó („*Az Erősök erőnye halhatatlan életű fény*”), mely a 4. olimpiai ódának két sorát fordítja le, azért is érdemel külön figyelmet, mivel Pindarosz maga is költészeti mintát jelentett: verseinek szakrális hangja papi megszólalást imitált.⁴⁷ Ráadásul az idézet – a korabeli nyelvészet etimologizálását követvén – a magyar verzióban összekötötte egymással erő és erény (itt: erőny) fogalmait, s ilyenformán a megverselt győztes, erős, hatalmas erénye (virtusa) örökké fénylik (némiképp krisztianizálva ezáltal a pogány költő sorait). Az első egység, mely a magyar nemzetet szólítja meg, ki is fejté ezt az összefüggést, egy újabb szójátékkal erősítve meg a mottóba foglaltat:

Nagyokat énekel Músám,
Nagynak lantja ragadja lelkemet
Föl a Halhatatlanok seregéhez
Látni, csudálni, míveiket.
Csak a magasan szállangó húru,

⁴² Ld. Velkey Ferenc tanulmányát kötetünkben.

⁴³ VADERNA (2017), 387–456.

⁴⁴ GUZMICS (1830c).

⁴⁵ Guzmics Izidor Kazinczy Ferencnek, Pannonhalma, 1830. November 23., ld.: *Kazinczy Ferenc levelezése*, 5238. lev., 409.

⁴⁶ Így írt erről Kazinczynak: „*Athenéon aránt jelentett kettős kívánságodnak egyike tellyesedve vagyon, de nem a másika. Ugy nevezett mittel betűkkel van nyomtatva, mint Szeder mondja; s a nyomtatás mindenkinek tetszik. De bezeg a sphalmák! Alig tudom megfogni, miként szedhet a szedő: Hazánk Fő Naggya helyett: Hazánk Fő Magyar-t! Már kész volt az egész munka, s a Fő-Apát olvasván az előszer is neki nyújtott példányt, vevé észre az irtóztató hibát, melyet ugyan csak papiros darabkával elfedtek aztán, az igazit nyomtatván arra. Titoknokunk, ki corrigálta, egy ott hentergő versezőnket okozza, ki tudván hogy a Nádor épen az időben nevezé magát első Magyar-nak, jó szívből, de ostobául akarhatá a textust változtatni. Akárhogy történt, megtörtént; több apró, de alig észrevehető, csuszamlásokot nem említek. Nálunk csak nem tudnak hiba nélkül nyomtatni. A Decemberi Gyűjteményben két vastag törlés vagyon, s mennyi hiba?*” Guzmics Izidor Kazinczy Ferencnek, Pannonhalma, 1831. január 20., *Kazinczy Ferenc levelezése*, 5273. lev., 455.

⁴⁷ Ld. CSETRI (1986), 51–52.

Szabadon gyúlangó hevü
Pindar lantja dicsérheti
A Méltókat méltólag,
S emelheti magas érzetekre
A költő komoly lelkét.⁴⁸

A költemény követi a magyar bárdköltészet azon logikáját, hogy háborús és békés ciklusokat különít el a magyar történelemben: előbb a dicső múlt harcait idézi fel, majd a veszélyekre figyelmeztet. (Hasonló a logikára épül például Kölcsey Ferenc *Himnusza*.) Az egység végére érve a nemzet egysége (köszönhetően a Habsburgoknak) ismét visszatér, s a címben foglalt hellén város mellett a magyar megfelelő sejlík fel:

Egeden megjelene
Aténe, s örök vára Buda.⁴⁹

A második egység I. Ferenc királyhoz szól, a harmadik a trónörököshöz, Ferdinándhoz. Az előbbi ismétli a béke és háború dialektikáját: ilyenképpen úgy tűnik, mintha Ferenc magába tudná foglalni a nemzet történelmét, hiszen őáltala a történelem mintegy sűrűsödve ismétlődik meg. A bárdköltészetnek itt ismét egy erős iránya idéződik fel: az inszurgens versek világa. A nemesi felkelések költészete utóbb kikopott a hazafias költészetből – sőt maguknak az inszurrekcióknak az emléke is némiképp megkopott –, Guzmics költeménye hatékonyan köti össze a város problémájával a francia háborúk közelmúltbeli történetét:

De forr Gallia nyugatról,
Rohanva népeken átgázol;
Megrendít országokat. Keblébe
Eljut Ausztriának. Beléd is
Fészkel fáradt Hazám, és rád feni
Már sokvérü haragos
Kemény vasát. Bécs pusztul;
Lehajtja fejét Poson, s Győr
Tüzet kap, és éke le ég.
Komárom szűze sír,
Remeg; Buda tornyai
Reszketnek; a honfi erő fogy.
S Ferenczünk? – csak Ő áll.⁵⁰

Magyarán a vár helyett bástyaként áll a király: önnön teste így lesz a nemzet allegóriája. A vár és az emberi test azonosítása és egybejátszása persze költészeti közhely. (Ismét egy közismert párhuzam: Arany János évtizedekkel később ugyanezt a toposzt idézi fel a *Szondi két apródjában*.) Ez a metaforikus hálózat aztán a Ferdinándnak szóló részben úgy épült tovább, hogy az erény, mely Ferencet a leomló épületek helyére állította, Ferdinándnak a dicsőség templomában emel oltárt:

Fenlebegsz, mint Cherub ég felé,
Ragadod a félve röpülőket,
A nemzeti dics templomához,
S itt a fő oltár Tiéd.⁵¹

⁴⁸ GUZMICS (1830c), 3.

⁴⁹ GUZMICS (1830c), 6.

⁵⁰ GUZMICS (1830c), 9–10.

⁵¹ GUZMICS (1830c), 12.

A dicsőség temploma a 18. század egyik kedvelt költészeti toposza: Alexander Pope *The Temple of Fame* című költeménye óta számtalan formában tért vissza. Egyfajta együttes emlékezetpolitikai és művészeti programra utal a toposz: az emlékezet helyei egyszerre idézik fel a dicsőített egyén érdemeit, de magát az erényességet is magukon hordják.⁵² Ám hogy pontosan mik is lehetnének ezek az erények, Guzmics csak a következőkben mondja el. Pontosabban: akkor sem mondja el részleteiben, csak két kulturális utalással idézi fel elemeit. A negyedik, József nádorhoz intézett szakasz ugyanis úgy mutatja fel hősét (a nádort), hogy ő egyszerre lehetett Akhilleusz (nagy harcos) és Odüsszeusz (bölc ember). A két görög eposz egymásmellettsége azonban nemcsak az erények két irányát mutatja, de a világ teljességét is: a két homéroszi eposz ugyanis együtt fedi le a görög erények világát. Végül az utolsó szakasz, amely az akadémia alapítóihoz (Széchenyi Istvánhoz, Károlyi Györgyhoz, Andrássy Györgyhoz és Vay Ábrahámhoz) szól, a térszerkezetek e kavalkádját azáltal rendezi újra, hogy a Magyar Athenéonként a létrejövő Tudós Társaságot határozza meg:

A háromévü nagy Gyűlés
Győzött a csalfa szerénységen;
A nemzeti szabad lélek
Kikelt a gyávaság porából,
S összecsatla négy Hazabajnokot,
Hogy állítának a Hazának Athenéont.
Meglön. A hideg vérü világfi,
Az arany rabja, s a hiú fény
Alantmászó különönce,
Bámulta az uj áldozatot.
A jók örvendtek; a nagy Anya,
A szent Haza, folyatta hálás könyűjít.⁵³

A haza harcok árán jött létre, de a békéből háborúba, majd ismételten békébe váltó narratívát az erények előretörése írja felül. A haza nagyjai előbb bástyaként álltak ellen a rohamnak, majd a dicsőség templomában mutattak fel erényeket, hogy végül az Athenéon mintegy magába foglalja a dicsőség templomát is:

Tí a Haza nagy Atlaszai,
Dicső Férfiak, Tí letevétek
Kövét a nemzeti dicstemplomnak.
Hányan eredtek építeni azt,
Mondja majd el egy későbbi Músa.
Az első ünnep éneklője
Lábaitokhoz teszi le lantját,
S most Néktek áldozik.⁵⁴

A költemény mögött ugyanaz a civilizációs program sejlik fel, mint amelyet korábban Guzmics gondolkodásában kimutattunk: a történelem az erőszak felől a kultúra felé halad, s a legmagasabb fokon jön létre a kultúra felszentelt intézménye.

Már idéztük Guzmics bakonybéli apátként indított folyóiratához fűzött bevezető sorait. Zárás-ként térjünk ide vissza. A barbárságból az esztétikum ragadhat ki. Guzmicsnál ennek voltak nemzetpolitikai tétjei, ám ő arra is képesnek bizonyult, hogy egyházpolitikai vonatkozásokkal egészítse ki e gondolatot. Így lehetett ő a bencés felvilágosodás olyan következetes képviselője, aki a legátgondoltabb programmal rendelkezett.

⁵² Ld. erről PORKOLÁB (2002).

⁵³ GUZMICS (1830c), 15.

⁵⁴ GUZMICS (1830c), 16.

E kettőnek – religionak és egyháznak – kifejtése, ábrázolása, világítása, célja a jelen iratnak [ti. a *Vallási és Egyházi Tárnak*] a Szép karján egyedül, minden félszegség, haszontalan, sőt gyakran kárhozatos elméskedések, felekezeti tekintetek, theologiai lelketlen feszegetések, vetélkedések, annál inkább embertelen kifakadások, csipkedések, körműlések, gúnyolások nélkül. Főcél, lélek- és szívképzés, mellynek minden alacsonyosság, minden pöffedség, minden vadság ellensége. A religio nem vélemény, s az egyház nem vaskaru mostoha, hanem kegyes keblü édes anya.⁵⁵

BIBLIOGRÁFIA

Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez = Adatok az 1825-ki országgyűlés történetéhez, kiad. VASZARY Kolos, Győr, 1883.

ÁGOSTON János (1823), *Megbővített mágnes, vagy is: kifejtése azon tiszta igasságoknak, mellyek indító okúl szolgálhatnak minden keresztény felekezetbeli magyaroknak arra; hogy az igaz, nemzeti római keresztény katolika, anyaszentegyházban egyesüljenek a' boldogságra*, Pest.

ARANY János (1968), Irányok, in ARANY János, *Prózai művek 2. 1860–1882*, s. a. r. NÉMETH G. Béla, Budapest (Arany János összes művei XI. Prózai művek 2), 154–170.

BALÁZS Péter (2013), *Biblia, história és bölcselet a felvilágosodás korában*, Budapest.

CSETRI Lajos (1986), *Nem sokaság, hanem lélek. Berzsenyi-tanulmányok*, Budapest.

CSÖRSZ Rumen István (2016), *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig. Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*, Budapest (Irodalomtudomány és kritika).

FAZEKAS István (1996), A pannonhalmi egyházmegye, in *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve, I–III*, szerk. Takács Imre, Pannonhalma, 1996, II, 320–325.

FEHÉR Katalin (2003), Az Egyházi Tár történetéhez, *Magyar Könyvszemle*, 119/3, 356–366.

[GUZMICS Izidor] E. S. (1814), *Meteusz Hunn Fejedelem*[.] Egy Honni Történeten épült Rege, in *Két koszorús Delinke*, Pest.

[GUZMICS Izidor] (1817), *Fő tisztelendő Horváth Pál tihanyi és Taucher Ágoston bakonybéli apát-uraknak apátságokba lett beiktatásokra 1817 Páannon' hegyén*, Győr.

[GUZMICS Isidor] (1822a), *A' keresztényeknek vallásbeli egyesülésekről irt levelek, az evangeliumi keresztény tolerantiának védelmezőjéhez*. [I. rész.], Pest.

[GUZMICS Isidor] (1822b) *A' keresztényeknek vallásbeli egyesülésekről*. [II. rész.] I. *A' lehet e? Van e? Ha lehet és van, mellyik az egyedül idvezítő ekklesia? támasztott Kérdésekre adott felelet*. II. *A' Kath. anyaszentegyház hitbeli tanítása felvilágosítva a' Magyar-Országi Protestansokhoz*, Pest.

GUZMICS Iszidor (1824), *A vallási egyesülés idejének és a Rom. Kath. és Protest. keresztények között fenálló unionak vizsgálata*, Győr.

GUZMICS Iszidor (1826), *A Rom. Kath. és Protest. keresztények között fenálló unionak másodszori vizsgálata*, Győr.

GUZMICS, Isidorus (1828a), *Theologiae dogmaticae. Pars I–III*, laurini.

GUZMICS, Isidorus (1828b), *Theologia christiana fundamentalis*, laurini.

[GUZMICS Izidor] (1828c), *Örömvess, melyet nagy mélt. Erdődy gróf Pálffy Fidelis urnak Vöröskeő örökösének, midőn ns. Pozsony vármegyének főispányi hivatalába béveztetett, mély tisztelettel nyujtott pozsonyi kir. főgymnasium*, Pozsony.

[GUZMICS Izidor] (1828d). *Esthajnal. Fő tisztelendő Horváth Pál tihanyi apát úrnak, a Pannonhegyi Benedictinus szerzet Igazgatójának, mint ötven évű áldozónak fiui áldozatul*, [h. n.].

GUZMICS Iszidor (1829), *A boldog atya. Erkölcsi dráma*[.] Három felvonásban, az ifjúság' számára kevés változással Urániából ujonnan kiadta Szeder Fábián, Esztergam.

GUZMICS Izidor (1830a), *A kelő nap. Nagys. és Fr. Kovách Tamás pannonhegyi fő apát úrnak, fő apátságába lett beiktatása alkalmával*, [h. n.].

⁵⁵ GUZMICS (1832), VI.

- GUZMICS Iszidor (1830b), *Pannonia századjai*, Győr.
- GUZMICS Iszidor (1830c), *A magyar Athenéon öt énekben*, Pozsony.
- GUZMICS Iszidor (1832), *Előszó, Vallási és Egyházi Tár*, [1. füzet], III–VI.
- [GUZMICS Izidor] (1838), *A' megtért csillag. Méltóságos, és Főtisztelendő Sztankovits János győri megyés Püspök, császári királyi udvari Tanácsnok, nemes vecseszéki örökös Főispány, és Adományozó, Ő Nagyságának, püspöki székébe beigtatása alkalmával szíves köszöntésül hódolva szentelik Tisztelőji Mindszent hava 28-án 1838.*, Győr.
- [GUZMICS Izidor] (1839), *Ő hercegségének főmélt. és ft. Kopácsy Jüzsefnek Magyarország és egyház nevezett primásának hódoló tisztelettel nyújtja az egyházi tár intézete*, Esztergom.
- GUZMICS Izidor (1903), Apáti naplója, közli Sörös Pongrácz, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 13/3, 323–347; 13/4, 474–495.
- Guzmics Izidor és Kazinczy Ferencz közti levelezés = Guzmics Izidor és Kazinczy Ferencz közti levelezés 1822-től 1831-ig*, kiad. GULYÁS Elek, Esztergom, 1860.
- HORVÁTH Ádám (1915), *Szent Benedek élete és rendjének története Magyarországon*, Pannonhalma.
- In memoriam Verseghy Ferenc 7. = In memoriam Verseghy Ferenc 7. Emlékkönyv a Szolnokon 2017. április 3–4-én rendezett tudományos konferencia anyagából*, szerk. DONCSEECZ Etelka – LENGYEL Réka, Szolnok, 2018.
- ISRAEL, Jonathan I. (2001), *Radical Enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750*, Oxford.
- Kazinczy Ferenc levelezése = Kazinczy Ferenc levelezése. Huszonegyedik kötet. 1829. Január 1. – 1831. Augusztus 20.*, kiad. VÁCZY János, Budapest, 1911 (Kazinczy Ferencz Összes Művei).
- KLEIN, Lawrence E. (1994), *Shaftesbury and the Culture of Politeness. Moral Discourse and Cultural Politics in Early Eighteenth-Century England*, Cambridge–New York.
- Költészi képek = Költészi képek*, összeszedték B., G., V. [BEÉLY FidéL – GUZMICS Izidor – VASZARY Egyed], Pest, 1837–1838.
- LEHNER, Ulrich L. (2013), *Enlightened monks. The German Benedictines, 1740–1803*, Oxford.
- LUKÁCSI Zoltán (2013), *Szószerk és világosság. A magyar katolikus prédikáció a felvilágosodás korában*, Győr (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások).
- MARGÓCSY István (2007), A felvilágosodás határai és határtalansága. (Kételyek és tézisek az irodalomtörténet historiográfiáját illetően), *Erdélyi Múzeum*, 69/3–4, 6–14.
- PORKOLÁB Tibor (2002), A „Dicsőség Temploma”-képzet és a bárdköltészeti szerephagyomány, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 112/1–2, 112–154.
- PRT V. = NÉMETH Ambrus (1907), *A Pannonhalmi Főapátság története. Ötödik korszak (1709–1802)*, Budapest.
- PRT VI. A = Sörös Pongrácz (1916), *A Pannonhalmi Főapátság története. Hatodik korszak (1802-től napjainkig)* A, Budapest.
- PRT IX. = Sörös Pongrácz (1904), *A Bakonybéli Apátság története (1548-tól napjainkig)*, Budapest.
- RIEDEL, Julia Anna (2012), *Bildungsreform und geistliches Ordenswesen im Ungarn der Aufklärung. Die Schulen der Piaristen unter Maria Theresia und Joseph II.*, Stuttgart (Contubernium 77).
- SZILÁGYI Márton (2009), Vallás, felvilágosodás, irodalom. Kételyek és megfontolások, *Korunk*, 3/20/10, 12–19.
- SZOPHOKLESZ (1840), *Ödipusz, a király*, ford. GUZMICS Izidor, Buda.
- THEOKRITOSZ (1824), *Maradványi*, ford. GUZMICS Iszidor, Győr.
- VADERNA Gábor (2017), *A költészet születése. A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Budapest.
- VADERNA, Gábor (2019), Language, Media and Politics in the Hungarian Kingdom between 1770 and 1820, in *Media and Literature in Multilingual Hungary 1770–1820*, ed. DÓBÉK, Ágnes – MÉSZÁROS, Gábor – VADERNA, Gábor, Budapest (Reciti Conference Books 3).

VAN Gennep, Arnold (2007), *Átmeneti rítusok. Az ajtóhoz és a küszöbhez, a vendégszeretethez, az örökbe fogadáshoz, a terhességhez és a gyermekágyhoz, a születéshez, a gyerekkorhoz, a serdülőkorhoz, a beavatáshoz, a felszenteléshez, a koronázáshoz, az eljegyzéshez, a házassághoz, a temetéshez, az évszakokhoz és más egyébhez kapcsolódó rítusok módszeres elemzése*, ford. VARGYAS Zoltán, előszó VARGYAS Gábor, Budapest–Pécs (Kultúrák keresztútján).

ZOLTVÁNY L. Irén (1884), *Guzmics Izidor életrajza*, Budapest.

GÁBOR VADERNA

Athéneon

The Concept of Refinement by Isidorus Guzmics, the Abbot of Bakonybél

Isidorus Guzmics (1785-1839), from 1832 until his death, was the abbot of Bakonybél. The essay first examines some of the dilemmas of Catholic Enlightenment. It is a commonplace in the history of ideas that the social role of religion, along with other major modernization transformations of the era, changed fundamentally in the 18th and 19th centuries. One of the imprints of the change is the way in which clerical poetry sought new ways at the time. The second part of the essay reviews the career of Guzmics. The Benedictine monk spoke the political language of refinement. His activity in many different fields of interest can be understood in this context. Throughout the rethinking of theology, poetry, and church politics, and the reorganization of the Abbey of Bakonybél, he always followed the principle that all areas of life exist in an essentially aesthetic dimension, and that social and religious life can evolve through sociability. This thesis is finally illustrated by an analysis of one of Guzmics's poems (*Magyar Athéneon – Hungarian Athéneon*). The conclusion of the essay is that Guzmics is a consistent representative of the Benedictine Enlightenment, and he had a thoughtful program concerning how to renew religious and social life at the same time.